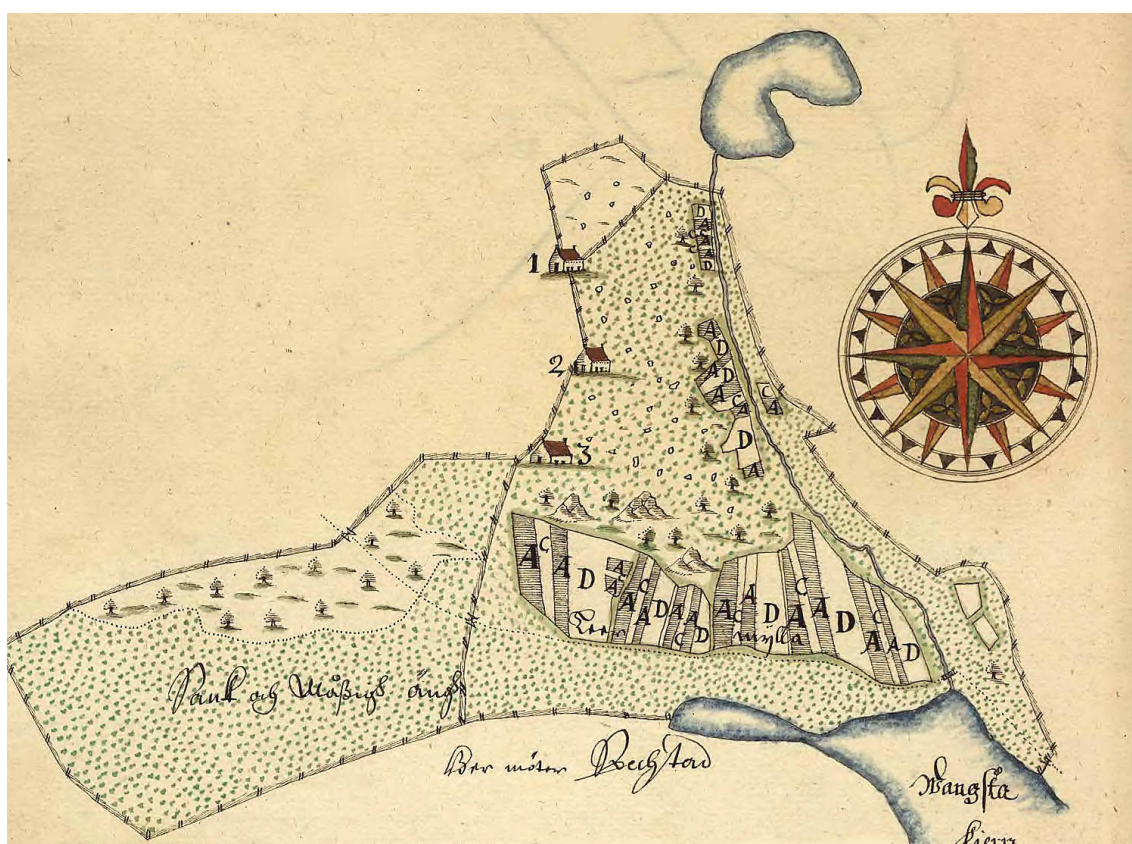

Lantmäteriet och dess historia

Lantmäteriets historia har sin början 1628. Det år då Anders Bure från Säbrå socken fick i uppdrag av Gustav II Adolf att bygga upp det svenska lantmäteriet. Syftet var att upprätta kartor över Sveriges alla gårdar och byar, städer, bruk, hamnar och gruvor, samt översiktskartor över socknar, häradar och landskap. Bure utbildade tillsammans med sina medhjälpare den första kullen svenska lantmätare innan han lämnade Lantmäteriet.

Kartläggningen började med geometrisk (detaljerad) kartläggning av gårdar, byar och städer med tillhörande marker. Kartorna från den tiden är i regel upprättad i skala 1:5 000. Den geometriska kartläggningen gav en mängd kartblad över byarnas inägor som var bundna till så kallade geometriska jordeböcker.

Utsnitt av en geometrisk karta från 1642 över Vangsta, ritad av Jakob Christofferson Stenklyft

Från mitten av 1600-talet utfördes omfattande geografiska (översiktliga) kartläggningar. Det som då kartlades var socknar, häradar, landskap och landsdelar, kuster, öar och skärgårdar, vattendrag och vägar. Dessa kartor upprättades i mindre skala från 1:10 000-1:150 000.

I slutet av 1600-talet började lantmäterikontor inrättas i Sveriges residensstäder och åter utgjorde den geometriska kartläggningen en viktig del av verksamheten.

För Lantmäteriet följde mycket stora arbetsuppgifter i och med reduktionen samt genomförandet av indelningsverket, men framför allt i samband med de jordreformer som genomfördes i syfte att skapa ett effektivare jordbruk: storskiftet från 1757, enskiftet från 1803 och laga

skifte från 1827. De kartor som upprättades och de beslut som fattades i samband med dessa reformer är fortfarande juridiskt gällande när det gäller fastighetsindelningen, förutsatt att inte området berörts av någon efterföljande lantmäteriförrättning.

Storskifte

Initiativet till storskifte togs av Lantmäteriets chef, Jakob Faggot. Redan 1749 förordnades det att lantmäternas vid jorddelning skulle försöka få delägarna att enas om att omvandla sina mycket sönderdelade, smala och gamla jordremсор till så få storskiften som möjligt. Denna förordning följdes snart av den första egentliga storskiftesförordningen 1757. Varje delägare i byn hade rätt att begära storskifte. Målet för storskiftet var ökad produktion, nyodling och plats för fler människor på landsbygden, men storskiftet blev inte en helt lyckad reform. För Lantmäteriet blev en konsekvens av reformen att antalet lantmätare steg från ungefär 50 till 100 under första året, och till 150 vid slutet av storskiftesperioden.

Del av storskifteskarta över Långede by, Delsbo socken, ritad 1771 av Jean Malmström

Enskifte

Ur storskiftesreformen växte en ny delningsreform fram, enskiftet. Den innebar att varje delägars ägor eller i varje fall inägor skulle läggas ut i ett enda sammanhängande område. Detta möjliggjordes genom utflyttning av de gårdar som för skiftesläggningens skull inte kunde ha sina hus kvar i bykärnan. Den första enskiftesförordningen kom 1803 och gällde Skåne. Den följdes av förordningar 1804 och 1807 för alla områden i Sverige utom Norrland och Dalarna. Storskiftesreformen och enskiftesreformen löpte parallellt fram till 1 januari, 1828.

Laga skifte

Enskiftet med sina stora krav på sammandragning av ägorna fungerade bra i de stora slättbygderna, men i blandbygderna och skogstrakterna var enskiftet svårt att genomföra. Därför ersattes enskiftet och storskiftet med en modifierad delningsreform som kallades laga skifte. Den första stadgan om laga skifte utfärdades 1827, en ny stadga infördes 1866 och den gällde till 1928. Målsättningen var att all jord skulle läggas ut i ett sammanhängande skifte. Om det inte var möjligt var som huvudregel två, i vissa fall tre, ägoskiften per delägare tillåtna.

Under 1800-talet var skiftesverket lantmätarnas dominerande arbetsuppgift; verksamheten avtog i slutet av 1800-talet men sträckte sig långt in på 1900-talet.

Geografiska kartor

Lantmäteriets arbete med de översiktliga geografiska kartorna växlade i intensitet. Det sammanställdes en rikskarta 1688 och under vissa perioder framställdes serier av länskartor eller liknande översikter och dessa trycktes t.ex. under 1700-talets mitt. Översiktliga kartor hade främst militärt intresse och var därför länge hemliga och först 1735 fick dessa kartor publiceras. Dessa kartor spreds dock aldrig i någon stor omfattning i landet.

Kartläggningen blev under slutet av 1700-talet en stor uppgift för militären och då blev kartorna återigen sekretessbelagda. År 1827 stadgades det att sockenkartor skulle upprättas över hela riket. När den militärtopografiska kartläggningen av Sverige organiserades 1805 och Rikets ekonomiska kartverk bildades 1859 upphörde Lantmäteriets arbete med geografiska småskaliga kartor. År 1857 hävdes sekretessen över översiktskartorna och Generalstabens kartor började spridas i stora upplagor i Sverige.

Verksamheten förändras

Mot slutet av 1800-talet kom det industriella genombrottet i Sverige och mättnings- och kartläggningsmetoderna följde med i den utvecklingen, liksom lantmäteriets verksamhet. De gamla metoderna ersattes med ny mätningsteknik och skiftesverksamheten avtog. En av Lantmäteriets huvuduppgifter idag är att åt enskilda genomföra ändringar i fastighetsindelningen. Lantmäteriet arbetar även med t.ex. bildande av gemensamhetsanläggningar, fiskerättsområden m.m. och de deltar också i fastighetstaxeringen.

Organisationen

Både lantmäteriverksamheten och fastighetsregistreringen har under 1900-talet genomgått en snabb utveckling. Från och med 1 januari 1996 slogs Statens Lantmäteriverk och Centralnämnden för Fastighetsdata ihop till Lantmäteriverket i Gävle och lantmäterimyndigheterna i respektive län. Lantmäteriet ansvarar för geografisk information, fastighetsindelning, det geodetiska referenssystemet och fastställer Ortsnamn.

Lantmäteriets hemsida

Mer att läsa finns på lantmäteriets hemsida. På den kan man även kostnadsfritt söka bland äldre kartor och akter i lantmäteriets databas Arken.

<http://www.lantmateriet.se>